

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 09.12.2004, sp. zn. 25 Cdo 2614/2003, ECLI:CZ:NS:2004:25.CDO.2614.2003.1

Číslo: 32/2005

Právní věta: Ten, kdo byl zproštěn obžaloby (trestní stíhání proti němu bylo zastaveno) pro skutek, jehož se dopustil v nutné obraně, má zásadně vůči státu nárok na náhradu nákladů, které vynaložil na nutnou obhajobu (zákon č. 82/1998 Sb. ve znění pozdějších předpisů), bez ohledu na to, v jaké fázi trestního řízení byl závěr o jednání v nutné obraně učiněn.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 09.12.2004

Spisová značka: 25 Cdo 2614/2003

Číslo rozhodnutí: 32

Číslo sešitu: 4

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Náhrada škody

Předpisy: § 8 předpisu č. 82/1998Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

O k r e s n í s o u d v Českých Budějovicích rozsudkem ze dne 12. 3. 2003 zamítl žalobu na zaplacení částky 42 404,90 Kč s 3,5% úrokem z prodlení od 28. 11. 2002 do zaplacení a rozhodl o náhradě nákladů řízení. Vyšel ze zjištění, že žalobci bylo dne 7. 8. 2000 vyšetřovatelem Policie ČR - Krajského úřadu vyšetřování J. kraje sděleno obvinění pro trestné činy vraždy podle § 219 odst. 1 tr. zák. a ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 tr. zák., jichž se měl dopustit tím, že dne 6. 8. 2000 v nočních hodinách na tribuně fotbalového hřiště v obci F., po předchozí slovní a fyzické potyčce úmyslně usmrtil nejméně třemi bodnořeznými ranami občana Ukrajiny A. H. a poté nožem způsobil řezné poranění na předloktí levé ruky dalšímu občanu Ukrajiny V. V. Krajský soud v Českých Budějovicích rozsudkem ze dne 13. 12. 2001, který nabyl právní moci dne 26. 1. 2002, žalobce podle § 226 písm. b) tr. ř. obžaloby zprostil, neboť skutky, pro něž byl obžalovaný stíhán, nejsou trestnými činy, protože se jich dopustil v nutné obraně. Žalobce si v trestním řízení zvolil obhájce JUDr. M. K., kterému za jeho obhajobu zaplatil mimosmluvní odměnu podle vyhlášky č. 177/1997 Sb. v celkové výši 44 525,20 Kč, včetně DPH. Soud posoudil uplatněný nárok na náhradu nákladů nutné obhajoby podle § 8 zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád) - dále též jen „zákon“, a dospěl k závěru, že žalobce ani jeho tehdejší právní zástupce nepožádali o přezkoumání postupu vyšetřovatele podle § 167 tr. ř., nevyužili tedy všechny zákonné možnosti, které jim dával trestní řád, a proto nelze žalobě vyhovět. Meritorní rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení, které není odsuzujícím rozsudkem, navíc nelze

automaticky považovat za deklaraci nezákonnosti sdělení obvinění a nezákonnosti podání obžaloby; soud přitom vycházel též z názoru vysloveného v rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2001, sp. zn. 7 Tz 78/2001, že existují-li proti sobě důkazy svědčící ve prospěch a v neprospěch obviněného a přichází-li v úvahu více verzí skutkového děje, musí být ve věci podána obžaloba. Soud zamítl žalobu rovněž z důvodů uvedených v ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák., podle kterého výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy. Podle soudu právě s ohledem na dobré mravy musí být žaloba zamítnuta, neboť žalobce způsobil úmrtí člověka osmi bodnořeznými a řeznými ranami kuchyňským nožem.

K odvolání žalobce K r a j s k ý s o u d v Českých Budějovicích rozsudkem ze dne 3. 6. 2003 rozsudek soudu prvního stupně potvrdil a rozhodl o náhradě nákladů odvolacího řízení. I když se neztotožnil s jeho závěrem o nevyužití všech zákonných možností podle trestního řádu žalobcem (nebylo-li sdělení obvinění rozhodnutím ve smyslu ustanovení § 119 tr. ř., nýbrž jen opatřením, nemohl proti němu obviněný brojit žádným z prostředků uvedených v ustanovení § 8 odst. 2 zákona č. 82/1998 Sb. a nemohla tak být splněna podmínka vyčerpání opravných prostředků poškozeným), považoval odvolací soud za správný závěr, že ne každé vznesení obvinění, které nevyústilo v pravomocný odsuzující rozsudek, je možno považovat za nezákonné. Dovedl, že v každé trestní věci je třeba v jednotlivé fázi trestního řízení uvažovat, jak se vyvíjí důkazní situace, „sledovat aktuální stav prováděných důkazů a s tím spojené, do úvahy přicházející právní hodnocení reflektovat v dalším procesním postupu.“ Dospěl proto k závěru, že sdělení obvinění v dané věci bylo vydáno na podkladě v té době dostupných a zjištěných skutečností, kdy okolnosti případu, a to konflikt mezi žalobcem a poškozeným a smrt poškozeného, nasvědčovaly spáchání trestného činu. Za této situace nelze učinit závěr o tom, že sdělení obvinění v dané věci je nezákonné a že podmínky pro přiznání náhrady škody spočívající v nákladech vynaložených žalobcem za jeho právní zastoupení lze ve smyslu zákona č. 82/1998 Sb. přiznat, neboť žalobce byl zproštěn obžaloby podle ustanovení § 226 písm. b) tr. ř. poté, kdy po provedení důkazů v hlavním líčení až krajský soud uzavřel, že jsou splněny zákonné podmínky pro aplikaci ustanovení § 13 tr. zák. o nutné obraně. Na tom nic nemění to, že odvolací soud považoval odkaz soudu prvního stupně na ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. za nepřijatelný s odůvodněním, že v řízení o náhradu škody podle zákona č. 82/1998 Sb. je možno zkoumat pouze splnění podmínek v zákoně uvedených.

Proti rozsudku odvolacího soudu podal žalobce dovolání, jehož přípustnost dovozuje z ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. a které odůvodňuje podle ustanovení § 241a odst. 2 písm. b) odst. o. s. ř. Namítá, že se nedopustil žádného trestného jednání, což potvrdil i soud v trestní věci, a nemůže tedy přijmout bez dalšího fakt, že přesto musel ze svých prostředků vynaložit pro něj nemalou částku na svou obhajobu. Nedomnívá se, že by sdělení obvinění proti jeho osobě bylo v souladu se zákonem, jak uvedl v odůvodnění rozsudku odvolací soud. Jeho nezákonnost dovolatel spatřuje v tom, že nebylo vydáno na základě všech v té době dostupných a zjištěných skutečností, neboť bylo povinností orgánů činných v trestním řízení zjistit všechny skutečnosti v nezbytné míře a množství pečlivě, což se však nestalo. Poukazuje na to, že se jednalo o nutnou obhajobu podle § 36 odst. 3 tr. ř. a že není v souladu s principy právního státu, aby osobám zproštěným obžaloby bylo odmítáno proplacení náhrady nákladů v případě, kdy si obviněný zvolí obhájce sám, zatímco jiné osoby zproštěné obžaloby, kterým byl obhájce ustanoven, žádné finanční výlohy s tím spojené vynaložit nemusely a škoda jim nevznikla. Dovolatel namítá, že na jeho straně došlo k porušení rovnosti v právech, neboť ačkoli mu zcela jednoznačně vznikla škoda tím, že zaplatil svému právnímu zástupci danou finanční částku za obhajobu, nebyla mu Českou republikou nahrazena.

Ústavní soud České republiky ve svých nálezech opakovaně zdůrazňuje, že nelze interpretovat jeho rozhodnutí tak, že by každé vznesení obvinění, které nevyústilo v pravomocný odsuzující rozsudek, bylo možno paušálně považovat za nezákonné. Tím spíše však podle dovolatele logicky nelze každé

takové sdělení obvinění považovat za zákonné a nezakládající nárok na náhradu škody podle zákona č. 82/1998 Sb., a to i s ohledem na skutečnost, že v posledních letech se velmi rozmohlo řešení sporných situací podáním trestního oznámení a následným trestním stíháním, aniž by k tomu byl hlubší důvod, aniž by orgány činné v trestním řízení zvážily dopad takové paušalizace při zahajování trestního stíhání na stíhané osoby. Prakticky bez odezvy zůstávají i ve zcela jasných případech návrhy na zastavení trestního stíhání; orgánům činným v trestním řízení se jednoduše „vyplatí podezřelé osoby pro jistotu odstíhat a následně nést za nesmyslná trestní stíhání žádnou odpovědnost.“ Tuto odpovědnost podle dovolatele musí nést stát, přitom její konstrukce ve smyslu zákona č. 82/1998 Sb. je objektivní a absolutní bez liberačních důvodů.

Dovolatel byl zproštěn obžaloby na základě provedených důkazů, které potvrdily, že jednal v nutné obraně, v obavě o svůj život, ve strachu ze situace, kterou dosud nikdy nezažil a která mohla v případě, kdyby se nebránil, skončit jeho vlastní smrtí. Jednal tedy zcela legálně, přesto mu vznikla vedle osobní újmy a celoživotního traumatu i peněžitá škoda, kterou mu dle názoru obou soudů v souladu s právem stát hradit nemusí. Dovolatel navrhl, aby dovolací soud rozsudek odvolacího soudu zrušil spolu s rozsudkem soudu prvního stupně a vrátil věc soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání bylo proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu podáno ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o. s. ř. oprávněnou osobou – účastníkem řízení – a po přezkoumání věci ve smyslu ustanovení § 242 odst. 3 o. s. ř. dospěl k závěru, že v posuzované věci je dovolání přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř., neboť právní otázka, zda vznik nároku na náhradu škody způsobené sdělením obvinění je podle zákona č. 82/1998 Sb. vyloučen okolností, že trestní stíhání skončilo zprošťujícím rozsudkem podle § 226 písm. b) tr. ř. na základě závěru, že skutku, pro který byl stíhán, se obžalovaný dopustil v nutné obraně, nebyla doposud judikaturou vyšších soudů řešena.

N e j v y š š í s o u d zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Podle ustanovení § 7 odst. 1 zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), právo na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím mají účastníci řízení, ve kterém bylo vydáno rozhodnutí, z něhož jim vznikla škoda.

Podle ustanovení § 8 odst. 1 zákona nárok na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím lze, není-li dále stanoveno jinak, uplatnit pouze tehdy, pokud pravomocné rozhodnutí bylo pro nezákonnost zrušeno nebo změněno příslušným orgánem. Rozhodnutím tohoto orgánu je soud rozhodující o náhradě škody vázán. Podle odst. 2 tohoto ustanovení nárok na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím lze přiznat pouze tehdy, pokud poškozený využil možnosti podat proti nezákonnému rozhodnutí odvolání, rozklad, námítky, odpor, stížnost nebo opravný prostředek podle zvláštního předpisu (dále jen „řádny opravný prostředek“), nejde-li o případy zvláštního zřetele hodné. Podle odst. 3 tohoto ustanovení, byla-li škoda způsobena nezákonným rozhodnutím vykonatelným bez ohledu na právní moc, lze nárok uplatnit i tehdy, pokud rozhodnutí bylo zrušeno nebo změněno na základě řádného opravného prostředku.

Podle ustanovení § 12 odst. 1 zákona právo na náhradu škody nemá ten,

a) kdo si vazbu, odsouzení nebo uložení ochranného opatření zaviniil sám, nebo

b) kdo byl zproštěn obžaloby nebo bylo proti němu trestní stíhání zastaveno jen proto, že není za spáchaný trestný čin trestně odpovědný nebo že mu byla udělena milost anebo že trestný čin byl amnestován.

Podle odstavce 2 tohoto ustanovení právo na náhradu škody dále nevznikne, pokud

- a) v řízení nebylo možno pokračovat z důvodů uvedených ve zvláštním předpisu,
- b) bylo trestní stíhání podmíněně zastaveno a nastaly účinky zastavení trestního stíhání,
- c) výrok o zastavení trestního stíhání byl součástí rozhodnutí o narovnání,
- d) trestní stíhání bylo zastaveno z důvodů uvedených ve zvláštním předpisu.

Nárok na náhradu škody způsobené zahájením (vedením) trestního stíhání, které neskončilo pravomocným odsouzením, je specifickým případem odpovědnosti státu podle zákona č. 82/1998 Sb. Výkladem zákona soudní judikatura dovodila, že smyslu právní úpravy odpovědnosti státu za škodu odpovídá, aby každá majetková újma, způsobená nesprávným či nezákonným zásahem státu proti občanovi (fyzické osobě), byla odčiněna, a systematickým a logickým extenzívním výkladem proto dospěla k závěru, že došlo-li z určitých důvodů k zastavení trestního stíhání či zproštění obžaloby, je třeba vycházet z toho, že občan čin nespáchal a že tedy nemělo být proti němu trestní stíhání zahájeno. Nárok na náhradu škody způsobené zahájením trestního stíhání (např. sdělením obvinění jako v daném případě) se posuzuje podle ustanovení § 5 písm. a), § 7 a § 8 zákona, tedy jako nárok na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 2. 1990, sp. zn. [1 Cz 6/90](#), publikovaný pod č. 35 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 1991, a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2003, sp. zn. [25 Cdo 1487/2001](#), publikovaný v Souboru rozhodnutí NS ČR, sv. 24, pod C 1813, či rozsudek téhož soudu ze dne 24. 4. 2003, sp. zn. [25 Cdo 2060/2001](#), publikovaný tamtéž, sv. 25, pod C 1867) s tím, že rozhodujícím měřítkem opodstatněnosti (zákonnosti) zahájení (vedení) trestního stíhání je pozdější výsledek trestního řízení.

Odvolačím soudu je třeba přisvědčit, že za nezákonné není možno považovat automaticky každé zahájení trestního stíhání, které nevedlo k pravomocnému odsouzení. V projednávané věci odvolací soud dospěl k závěru, že sdělení obvinění žalobci nebylo nezákonné a že podmínky stanovené zákonem č. 82/1998 Sb. pro přiznání náhrady škody spočívající v nákladech vynaložených žalobcem na odměnu obhájce nejsou splněny, neboť žalobce byl zproštěn obžaloby podle ustanovení § 226 písm. b) tr. ř. teprve poté, kdy krajský soud po provedení důkazů v hlavním líčení rozhodl, že jednání, které mu bylo kladeno za vinu, se žalobce dopustil v nutné obraně při splnění zákonných podmínek ustanovení § 13 tr. zák.

Podle ustanovení § 13 tr. zák. čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajících útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

Podle této úpravy jednání, které jinak naplňuje znaky skutkové podstaty některého z trestných činů, není trestným činem, jsou-li splněny podmínky nutné obrany. Zákon proto hovoří o „činu jinak trestném“, neboť stav nutné obrany je důvodem vylučujícím nedovolenost (protiprávnost) činu i jeho nebezpečnost pro společnost; čin provedený v nutné obraně není tedy trestným činem a nemůže být postížen trestem ani jinou sankcí (srov. rozhodnutí publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod R II/1965). Jednání v nutné obraně je tak jednáním od počátku dovoleným, s nímž nemohou být spojovány žádné právně nepříznivé důsledky a pro něž správně nemá být ani zahájováno trestní stíhání. To platí i tehdy, je-li závěr o nutné obraně učiněn až v průběhu již zahájeného trestního stíhání, a to bez ohledu na to, v jaké jeho fázi se tak stalo.

V posuzovaném případě je proto nutno dovodit, že žalobce byl trestně stíhán pro čin jinak trestný, jímž odvracel přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný trestním zákonem, a který tedy nebyl od počátku podle zákona trestným činem. Bylo proti němu vedeno trestní stíhání pro jednání dovolené a podmínky odpovědnosti státu za škodu vzniklou žalobci tím, že vynaložil náklady na nutnou obhajobu, jsou splněny. Žalobce byl zproštěn obžaloby podle ustanovení § 226 písm. b) tr. ř., které není zproštěním obžaloby proto, že obžalovaný není za spáchaný trestný čin trestně odpovědný ve smyslu ustanovení § 12 odst. 1 písm. b) zákona, a nejedná se ani o žádný z dalších důvodů skončení trestního stíhání uvedených v ustanovení § 12 odst. 1 písm. b), odst. 2 zákona, které by vylučovaly vznik nároku na náhradu škody. Nárok žalobce by tak mohl být vyloučen jen tehdy, zavinil-li si zahájení trestního stíhání sám ve smyslu ustanovení § 12 odst. 1 písm. a) zákona per analogiam.

Zavinění obviněného (ať už ve formě úmyslné či nedbalostní) na zahájení trestního stíhání proti němu v obecné rovině znamená, že obviněný svým zaviněným úkonem přispěl k tomu, že trestní řízení proti němu bylo či muselo být zahájeno, tedy že jeho jednání bylo důvodem k zahájení trestního stíhání proti němu. Příčinnou souvislost mezi zahájením či vedením trestního stíhání a zaviněním obviněného je třeba hledat nikoliv v jeho jednání, kterým měl podle orgánů činných v trestním řízení naplnit skutkovou podstatu trestného činu, pro který byl stíhán, nýbrž v jiném jeho chování před zahájením trestního stíhání, popř. v jeho průběhu, především v jeho postoji vůči orgánům činným v trestním řízení, tedy v tom, zda svým jednáním či úkony procesního charakteru zapříčinil, že trestní stíhání muselo být zahájeno (nebo v něm nadále pokračováno). Nejde tedy o to, zda obviněný se dopustil, byť zaviněně, skutku, pro který byl stíhán a jímž vyvolal podezření, že byl spáchán trestný čin, ale o to, zda svým jiným či dalším jednáním ovlivnil postup orgánů činných v trestním řízení před zahájením trestního stíhání nebo v jeho průběhu tak, že bez tohoto jednání by k zahájení (pokračování) trestního stíhání nedošlo, např. uváděním nepravdivých skutečností, odůvodňujících postup podle § 160 odst. 1 tr. ř., či předstíráním, že vůči němu jsou důvody k trestnímu stíhání, ačkoliv objektivně neexistovaly. Podmínka, že poškozený si sám zavinil zahájení trestního stíhání, není tedy naplněna již tím, že se dopustil skutku, pro který bylo trestní stíhání proti němu zahájeno (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 2003, sp. zn. [25 Cdo 539/2002](#), publikovaný v Souboru rozhodnutí NS ČR, sv. 26, pod C 1971).

Takové chování žalobce (odlišné od jednání, jímž měl podle obžaloby naplnit znaky skutkové podstaty trestných činů vraždy podle § 219 odst. 1 tr. zák. a ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 tr. zák.), které by před zahájením nebo v průběhu trestního stíhání zapříčinilo, že trestní stíhání muselo být zahájeno nebo v něm nadále pokračováno, však nebylo v řízení o náhradu škody zjištěno a za daného skutkového stavu proto důvody pro zamítnutí žaloby z titulu zavinění žalobce na zahájení (vedení) trestního stíhání dány nebyly.

Je tedy zřejmé, že dovolací důvod podle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. je naplněn, a proto Nejvyšší soud rozsudek odvolacího soudu podle ustanovení § 243b odst. 2, část věty za středníkem, o. s. ř. zrušil. Vzhledem k tomu, že důvody, pro které byl zrušen rozsudek odvolacího soudu, platí rovněž na rozhodnutí soudu prvního stupně, byl i tento rozsudek zrušen a věc byla vrácena Okresnímu soudu v Českých Budějovicích k dalšímu řízení (§ 243b odst. 3, věta druhá, o. s. ř.).